

VAČKOG SAMOSTANA RAMA-ŠĆIT O NAJVEĆEM U NAD HRVATIMA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

PROZOR ... ti...

Ubijen 31 čovjek

Događaj u Rami nije zabilježen u historijskim čitankama, niti je žrtvama podignut spomenik. Zašto? Piše Miljenko Jergović

odmah zatim, prerasti u pobunu lažnih i fantomskih sjećanja, sjećanja pretvoreni u legendu o vlastitoj žrtvi i tuđoj krivnji. Rama je u svemu tome bila sitna, zanemariva, daleka. Uostalom, vijest o četničkom zločinu do Zagreba stiže tek 2014, jer je u Pavelićevom Zagrebu 1942. bila skrivena i zatajena, tako da je prešućuje i ustaški Hrvatski narod, koji je vrlo pomno izvještavao o svim događanjima po provinciji. Zločin u Rami ustaše su prešutjele iz dva razloga: zbog dobrih odnosa s Talijanima i da sakriju vlastitu nemogućnost da kontroliraju teritorij koji im je formalno dodijeljen.

Četnička kampanja iz listopada 1942. bila je organi-

zirana i najavljena. Nije, dakle, moglo biti riječi o nekakvom prepadu ili desantu. Također, nije se radilo o zločinu na mah, o osvetti koja bi, recimo, bila izazvana nečijom pogibijom, zasjedom, oružanim otporom.

Taktička primirja

Nije bilo otpora, niti je bilo koga da postavlja zasjedu. Manje partizanske grupe koje su u Rami povukle su se, upozoravajući narod da nailaze Talijani i četnici i da će biti velikih klanja. Oni su se, pak, prema ramskom kraju kretali vlakovima i pješice. Na željezničkim stanicama i na mostarskome kolodvoru dolazili su u kontakt s predstavnicima hrvatskih vlasti, s domobranima i

ustašama. Bilo je sitnijih incidenata, koji su riješeni na obostrano zadovoljstvo, ali nikoga tko bi ih pokušao zaustaviti. Vlasti NDH, kao i sam Poglavlник, u jednoj su se stvari slagali s četničkim vojvodama Petrom Bačovićem i Dobroslavom Jevđevićem: rat se vodi za uništenje partizanskoga pokreta, a sa svim drugima valja sklapati taktička primirja. I Bačović i Jevđević su u određenim razdobljima svoje jedinice podčinjavali i koordinirali unutar talijanskoga MVAC-a (Milizia volontaria anticomunista), takozvanih dragovoljačkih odreda boraca protiv komunista, a nikada tomkom rata, bilo iz osvetničkog gnjeva ili u koordinaciji, nisu ratovali protiv ustaša ili Hr-

vatskih oružanih snaga. S njima su, kao i s Talijanima, imali trajan ili podrazumijevajući dogovor oko paljenja i klanja partizanskih sela. U Rami, međutim, takvih sela nije bilo.

Koliko god bili tvrdi i nepovjerljivi gorštaci, s vrlo konkretnim i krvavim povijesnim iskustvima, stvarnim i legendarnim sjećanjima, Ramljaci su nailazak goleme četničke ordije dočekali s jednakim predviđanjima, pa onda i na gotovo istovjetan način na koji su po gradovima europski Židovi dočekivali svoje krvnike. Pokušavali su ih udobrovoljiti tako što su pred njih izlazili s darovima: jabukama, medom, orasima. Isticali su bijele barjake, dočekivali smrt na ku-

ćnome pragu, iako su, zapravo, imali kamo bježati, riječ je o šumskom i planinskom kraju, da su se nadali u zbjeg, nitko ih nikada ne bi pronašao. Uostalom, Rama nije bila opkoljena, zločin se dogodio zato što ljudi nisu bježali. A nisu pobjegli i zato što je i kod četnika i kod ustaša postojalo pravilo koje su u naše krajeve donijeli Nijemci: pale se sve prazne kuće, jer te kuće, posve logično, pripadaju odmetnicima. I kako da onda čovjek bježi i s drugog brda gleda kako mu pale kuću? Kako, ako nije ni partizan ni odmetnik?

Početak klanja

Klanje je nastupilo u četvrtak i petak, 8. i 9. listopada 1942. Dok su četnici radili

svoj posao, pljačkajući i paleći sve na što naiđu, talijanske jedinice bile su stacionirane u Prozoru. U tom je gradiću sve, naravno, bilo mirno. Jednako mirno bilo je u Bugojnu, gdje je, sjeverozapadno od Rame, bila stacionirana jaka ustaško-domobranska posada, koja je mogla zaštititi barem dio naroda. Kasnije će se, poslije rata, među Ramljacima širiti vjerovanje kako ih ustaše nisu zaštitile smatrajući ih slabim Hrvatima. A koliko je ovaj zločin formativno djelovao na zajednicu, svjedoči upravo niz vjerovanja i pretpostavki, koje su narasle sve do narodnih poslovice i uzrečica. Tako je, recimo, iz naknadne pameti da je trebalo ići u zbjeg, nastala lokalna poslovice: "Biganova majka ne plakala, Stojanova i plakala i kukala." Te jeseni je, kako često biva u godini rata ili kataklizme, priroda bogato rodila, te se od tog doba za svaku rodnu godinu u Rami govorilo: "Rodilo je ko za četnika!"

Promašena žila kucavica

Četnici su klali, ubijali i silovali. Ali su, prije svega drugog, pljačkali. Sljedećih dana vidat će ih po željezničkim stanicama pijane od rakije i krvi, zakičene ramskim svadbеним peškirima. Čovjeku bi zarezali vrat, ne bi ga doklali, dok im ne kaže gdje je sakrio novac i zlato. Bili su blaži prema Muslimanima, nego prema Hrvatima. To je neobično, u drugim krajevima Bosne, za drugih klanja, prema Muslimanima su bili okrutniji. Zašto je u Rami bilo drukčije? Je li na to imala utjecaj činjenica da je četnicima pristupio nevesinjski liječnik Ismet Popovac, koji ih je, u stalnome kontaktu s vojvodama Jevđevićem i Bačevićem, pokušavao odgovoriti od ubijanja Muslimana? Možda. A može biti i da su razlozi bili drugi. Doktor Ismet Popovac spada u red onih duboko tragičnih figura iz bratoubilačkog rata, među kojima je, vjerojatno, najzanimljiviji bio doktor Savo Besarović, izdanak jedne od najuglednijih srpskih porodica u Sarajevu, ministar u ustaškim vladama, u vrijeme kada je stišana kampanja čišćenja Hrvatske od Srba, i, navodno, prijateljni blizak prijatelj Ante Pavelića. Partizani su ga osudili na smrt, a Ismeta Popovca ubili su sami četnici, kada se 1943. suprotstavio klanjima u Stocu i okolici.

Aleksi Franjušiću, zvanom Ilko, ocu četvero djece, rođenom 1905. u Ripcima, četnik je prerezao grkljan, ali je nekim čudom promašio žilu kucavicu. Ilko je tako pobjegao četniku s noža i ovako svjedočio na suđenju Draži Mihailoviću (zapisnik je, naravno, ekaviziran, ali sačuvan je duh čovjekovih riječi): "To je bilo oktobra meseca 1942. godine. Ja sam bio u planini sa mojom ženom, kopao sam krompir. Kad sam došao uveče kući oko 7 sati našao sam neke nepoznate ljude koji su imali brađu. Oni su mi rekli da ne bežim od kuće, inače će sve poklati i popaliti. Onda smo se mi zadržali kod svojih kuća i izjutra oko osam, devet sati

